

Oorlog in Hoorn

Download de app

De wandeling langs oorlogsmonumenten kan ook gedaan worden op mobiel of tablet. Download de gratis app met oorlogsverhalen en de speurtocht voor kinderen via de appstores van Apple en Android.

Vormgeving en teksten: De Praktijk / Vitamedia

Foto's: Benno Ellerbroek, Collectie Osinga
Vereniging Oud Hoorn, Westfries Archief

Met dank aan: Gemeente Hoorn, Prins Bernhard Cultuurfonds
en VSBfonds.

Oorlog in Hoorn is een project van:

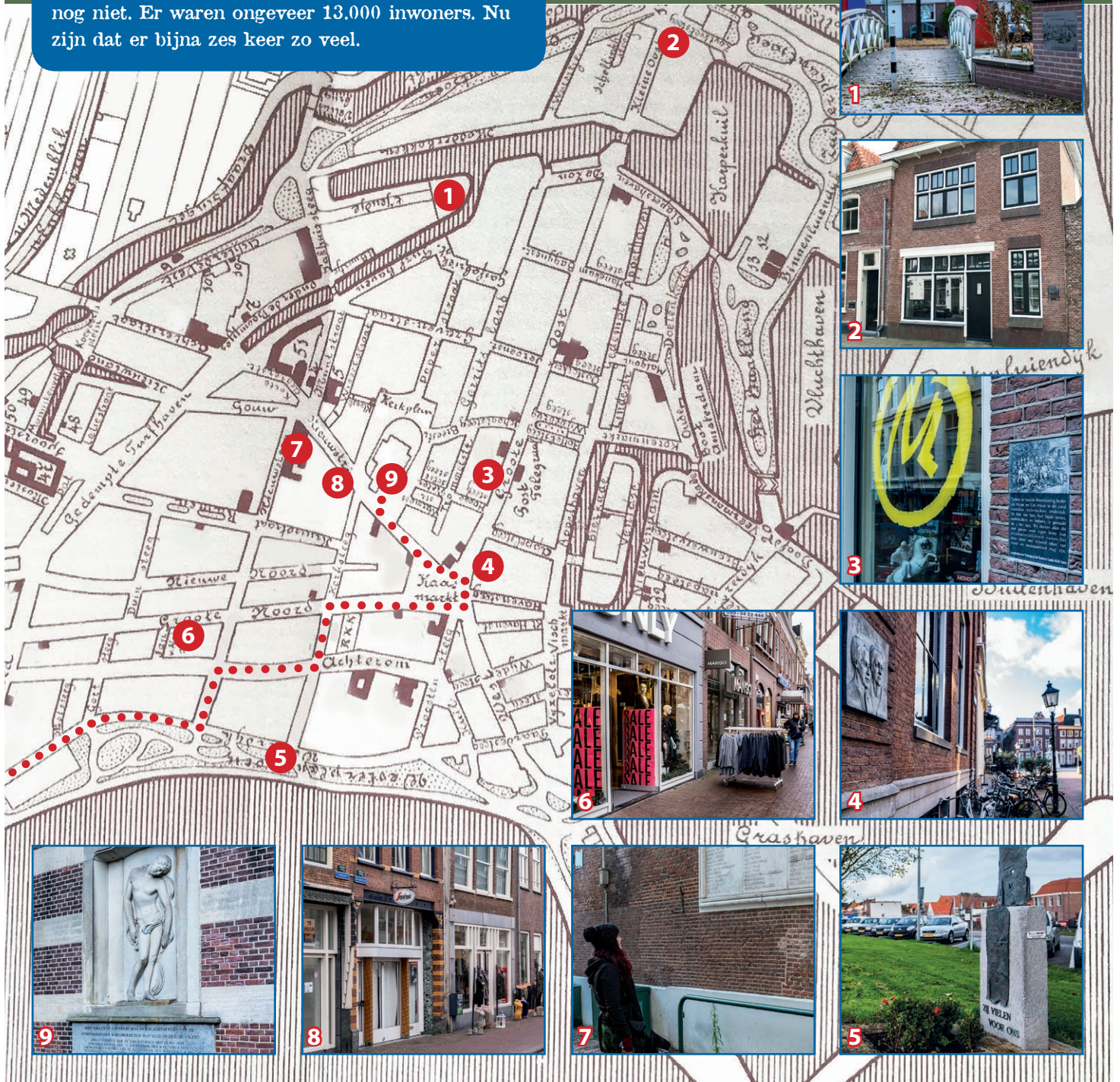
Op het oog lijkt het relatief rustig in Hoorn tijdens WOII, maar dat ligt bij nader inzien toch anders. De impact van de oorlog op de inwoners van Hoorn is groot. Achter de gevels gaan verhalen schuil van moed, wanhoop, verraad en doorzettingsvermogen.

Deze wandeltocht langs oorlogsmonumenten verhaalt in het kort over de gewone, maar vaak zo moedige mensen in de stad. Zoals de dappere vrouwen Aaf Dell en Dieuw van Vliet die onderduikers houden achter het Duitse hoofdkwartier. Over het verzet dat een NSB'er liquideert in een kapperszaak en de vreselijke wraak van de Duitsers die daarop volgt.

Deze en vele andere drama's hebben zich hier afgespeeld, vaak achter gesloten deuren. Loop en kijk mee in de geschiedenis. Op de website Oorlog in Hoorn, gemaakt in opdracht van Comité 40-45 Hoorn, komen al deze verhalen uitgebreider aan bod, met ooggetuigenverslagen en digilesen voor de jeugd. Opdat de verhalen niet verloren gaan en we blijven leren van de geschiedenis.

www.oorloginhoorn.nl

Hoorn was in de oorlog nog niet groot als nu. Dit is een kaart van Hoorn rond 1940. Wijken als Grote Waal, Risdam en Kersenboogerd bestonden nog niet. Er waren ongeveer 13.000 inwoners. Nu zijn dat er bijna zes keer zo veel.

Oorlog in Hoorn

1. Hij die één leven redt, redt de hele wereld

Jeudje. Tijdens de Tweede Wereldoorlog is Hoorn nog maar een kleine stad. Er zijn amper 13.000 inwoners. Maar volgens de Landelijke Organisatie Hulp aan Onderduikers (LO) werden er in Hoorn en omstreken wel zo'n 3100 onderduikers geholpen! Er wordt niet alleen aan de Joodse inwoners van Hoorn onderdak geboden, maar bijvoorbeeld ook aan de jongens en mannen die proberen te ontkomen aan tewerkstelling in Duitsland. Al die mensen moeten ook gevoed en gekleed worden in tijden van grote schaarste. En in het diepste geheim. Dat vergt een enorme organisatie. De gedenksteen op deze plek is een eerbetoon aan bekende, maar vaak ook onbekende helden in Hoorn. Op de steen - onthuld op 4 mei 2006 - staat een spreuk uit de Talmoed, het Joodse heilige boek: "Hij die één leven redt, redt de hele wereld".

2. Post Poddie: geheime telefoon- en af luisterpost

Kleine Oost. In de woning boven de Oosterpoort bevindt zich een illegale telefooncentrale. Het Hoornse verzet vangt hiermee berichten op van Radio Oranje uit Londen over wapendroppings en berichten van de Duitsers. Zo kan men de regionale verzetsgroepen waarschuwen over troepensterkte, NSB'ers en infiltranten. Vele verzetslieden en onderduikers blijven hierdoor uit handen van de Duitsers. Vanwege de veiligheid besluit men Post Poddie (Post District Drie) later in de oorlog over te brengen naar de overkant, Kleine Oost 22. Er zijn de laatste oorlogsjaren wel 20 mensen dag en nacht in ploegendienst actief. De dappere mannen en vrouwen riskeren daarmee hun leven. Bij de zender ligt altijd een handgranaat. Mochten de Duitsers de zender vinden, dan zal men niet aarzelen die te gebruiken. Maar de zender blijft gelukkig onontdekt.

3. Het stille geheim achter een winkelpui

Grote Oost 35. Achter de gevel van de winkel 'Het Gele Teken' gaan vele verhalen schuil. Tijdens WOII verblijven er in dit winkelpand namelijk tientallen onderduikers. Gré Visser en Jan Ruiter riskeren hun eigen leven om het leven van vele anderen te redden. Zelfs nadat Gré is opgepakt. Het echtpaar houdt zich vanaf het begin van de oorlog al bezig met het verzet. Jan weet zoveel vertrouwen te winnen op het distributiekantoor dat hij vrijelijk over bonkaarten kan beschikken. Soms zitten er wel zestien personen tegelijk in huis ondergedoken. Joodse mensen, verzetslieden, jonge mannen die de Arbeitseinsatz (tewerkstelling in Duitsland) weigeren: allen krijgen een veilige verstopplaats achter de winkel en op de zolder. Gré en Jan overleven beiden de oorlog. Gré schrijft op 90-jarige leeftijd haar memoires en wordt ereburger van Hoorn.

4. Onderduikers in het Duitse hoofdkwartier

Grote Oost 4-6. In 1942 wordt in het Waterschapshuis Drechterland het hoofdkantoor gevestigd van de Duitsers in Hoorn en de regio. Wat de Duitsers niet weten is dat er tegelijkertijd onderduikers wonen in de conciërgewoning erachter. Onderwijzeressen Dieuw van Vliet en Aaf Dell hebben daar namelijk al onderduikers in huis. Zij blijven dit doen, ook nu het gebouw de Orts-Kommandantur van de Duitsers wordt. De moedige vrouwen werken samen met hun vriendin Odile Moereels, de directrice van het Stadsziekenhuis. Zij laat Jodinnen als verpleegsters in het ziekenhuis werken. Uiteindelijk wordt Aaf in februari 1944 opgepakt en belandt in concentratiekamp Ravensbrück. Dieuw verhuist noodgedwongen naar Roode Steen 13 en neemt de onderduikers mee. Aaf ontsnapt tot driemaal toe aan de gaskamer en overleeft ook de oorlog.

5. Vliegtuigcrash boven Hoorn

Westerdijk - Gelderse Steeg. Op vrijdagochtend 7 juli 1944 vliegen honderden Amerikaanse bommenwerpers naar Duitsland. Maar twee van deze vliegtuigen rammen elkaar. De vliegtuigen storten neer in en rondom Hoorn. Gelukkig staan de vliegtuigbommen nog niet op scherp: ze ontploffen niet. Maar er is wel veel schade. Overal in de stad vallen brokstukken neer die gaten in de straat slaan en huizen verwoesten. Op de Drieboomlaan storten vier huizen in. Mevrouw Kramer-Deen wordt daarbij gedood. De bemanningsleden worden door de Duitsers uit de lucht geschoten. In totaal komen dertien van hen om. Zes worden gevangen genomen. Alleen sergeant Arthur Brown weet te ontsnappen. Het verzet helpt hem weg te komen. Hij doet zich voor als doofstomme horlogemaker en keert veilig terug naar Engeland.

6. Opgepakt en weggevoerd: niemand is veilig!

Grote Noord 66. In april 1942 worden de Joden in Hoorn gedwongen naar Amsterdam te vertrekken, van waar ze verder gedeporteerd worden. Slechts enkelen weten onder te duiken. Ook op dit adres vindt een razzia plaats. Hier woont het Joodse gezin Vleeschdraager: vader Abraham, moeder Sara en zoon Leo die werkt bij banketbakker Van den Berg in de Nieuwstraat. Sara en Leo worden vermoord in het vernietigingskamp Sobibor. Abraham Vleeschdraager weet uit de Hollandse schouwburg in Amsterdam te ontsnappen en onder te duiken. In 1945 keert hij terug naar Hoorn. In Hoorn liggen zestien van deze Stolpersteine - struikelstenen - op negen locaties, als herinnering aan de inwoners die de oorlog niet overleefden vanwege hun Joodse afkomst of seksuele voorkeur. De oudste was 62 jaar, de jongste slechts zes maanden.

Oorlog in Hoorn

7. Een foute burgemeester en 56 doden

Nieuwsteeg. Ondanks de oorlog gaat het leven in Hoorn gewoon door, maar de sfeer wordt steeds grimmiger. Er vallen doden en de Duitsers stellen een 'foute' burgemeester aan. In de extreem koude winter van 1944/45 is er steeds minder eten en brandstof. Om de kachel te laten branden, worden in het Julianapark illegaal bomen omgehakt. En in de haven worden de steigerplanken van het Houten Hoofd vrijwel allemaal gestolen en opgestookt. Daarnaast krijgt de angst voor razzia's, aanhoudingen en verraad de Hoornse bevolking steeds meer in zijn greep; er worden mensen weggevoerd, gevangengezet en gemarteld. Het monument op deze plek, in de muur van het oude stadhuis, is in 1953 geplaatst voor alle 56 Hoornse mensen die omkwamen in de oorlog.

8. Moord in een kapperszaak

Nieuwstraat 3. De NSB'er George Herlee heeft weten te infiltreren in het verzet. Hij blijkt één van de beruchtste jagers op onderduikers en verzetslieden in de kop van Noord-Holland te zijn. Er zit niks anders op dan hem het zwijgen op te leggen. De Knok Ploeg Hoorn (KP) krijgt de opdracht deze zeer gevaarlijke landverrader te elimineren. Op 30 december 1944 ziet iemand hem de kapsalon op Nieuwstraat 3 ingaan. Het verzet wordt gewaarschuwd. Drie mannen van KP Hoorn springen op hun fiets, stormen de kapperszaak binnen en schieten Herlee dood. De mannen weten in de commotie die ontstaat met de fiets de stad te ontvluchten. De gevolgen zijn echter verschrikkelijk. De Duitsers voeren een wraakactie uit: vijf willekeurige Nederlanders worden een paar dagen later gefusilleerd bij de Grote Kerk.

9. De executie voor de kerk

Grote Kerk. Na de moord op NSB'er Herlee (zie hierboven) nemen de Duitsers op een verschrikkelijke manier wraak. Vijf mensen uit de gevangenis in Amsterdam worden naar Hoorn overgebracht. Het zijn verzetslieden die niet uit Hoorn afkomstig zijn. Op 4 januari worden deze volstrekt willekeurig gekozen mannen via de Westerdijk Hoorn binnengereden en gedwongen om hun laatste tocht te lopen, via de Westerdijk dwars door de stad naar de Grote Kerk. Hun namen zijn Johan Versfelt, Gerardus Jonker, Jacob Jansen, Hendrikus Imming en Johan Janssen. De vijf verzetslieden worden gedwongen naast elkaar voor de kerkmuur te gaan staan en worden vervolgens met kogels doorzeefd. Om hen en alle andere slachtoffers van de oorlog te herdenken, lopen vele mensen elk jaar op 4 mei precies dezelfde route.

Meer verhalen (zie ook de website)

Een moedige onderwijzer en een Joodse baby

In het stadsziekenhuis werken enkele Joodse verpleegsters, uiteraard zonder dat de Duitsers dat weten. Een van hen bevalt eind november 1943 van een jongetje: Loekie. Vader Sally zit dan al ondergedoken. Loekie kan uiteraard niet in het ziekenhuis blijven. Hij krijgt onderdak bij onderwijzer Abraham van den Berge en zijn gezin. Zij hebben al twee Joodse onderduikers in huis. In februari 1944 worden die gearresteerd. Abraham van den Berge wordt onder schooltijd aangehouden en weggevoerd. Bets, de vrouw van Abraham, moet zich de volgende dag met de kinderen melden. Ze duikt echter met haar kinderen en Loekie onder en ze overleven de oorlog. Na de bevrijding wordt Loekie met zijn vader Sally en moeder Gerda herenigd, maar Abraham van den Berge wordt vermoord in concentratiekamp Buchenwald.

Een bevlogen schooldirecteur in oorlogstijd

Jacobus Daniel (Koos) Poll is directeur op de Rijks HBS, het huidige OSG Westfriesland. Hij sluit zich aan bij een verzetsgroep die telefoongesprekken van de Duitse Wehrmacht af luistert. Ook zoeken ze schuilplaatsen, waarschuwen mensen wiens leven gevaar loopt en verrichten koeriersdiensten. Poll is ook landelijk actief in de Dienst WIM, de verzetsgroep die politieke, economische en militaire inlichtingen verzamelt om naar Engeland te sturen. Op 20 juni 1944 reikt hij nog de diploma's uit, de dag erna wordt hij thuis opgepakt. Poll wordt overgebracht naar concentratiekamp Sachsenhausen. De omstandigheden in dit kamp zijn zeer slecht en het werk zwaar. Begin 1945 wordt het kamp ontruimd en moeten de gevangenen lopen naar kamp Buchenwald en vandaar naar kamp Dachau. Onderweg sterft Koos Poll door uitputting. Zijn lichaam wordt nooit teruggevonden.

Om de Hoornse oorlogsverhalen niet verloren te laten gaan, zijn ze verzameld op de gelijknamige website. Maar Oorlog in Hoorn is meer dan een verzameling verhalen. Zo zijn er digilesen voor het basisonderwijs in Hoorn met speciaal daarvoor ontwikkelde filmpjes. En ook videoverslagen met ooggetuigen die geïnterviewd worden door scholieren van het middelbaar onderwijs. Daarnaast bundelt de website ander materiaal zoals foto's en eerder opgenomen ooggetuigenverslagen. Naast de website is er een speciale app met speurtocht voor de kinderen en een wandeltocht voor volwassenen. Het project Oorlog in Hoorn wil hiermee een verzamelpunt zijn, een platform dat de oorlogsgeschiedenis van de stad bewaart en toegankelijk maakt. Voor deze en volgende generaties.

www.oorloginhoorn.nl